

A felnőttképzés mint társadalompolitikai beavatkozás Magyarországon (2010–2025)

EU-s programok és felzárkóztató mentorálás kritikai elemzése

Összefoglalás: A tanulmány a magyarországi felnőttképzés 2010 utáni átalakulását vizsgálja társadalompolitikai megközelítésből, különös tekintettel az Európai Unió által finanszírozott programokra (TÁMOP, EFOP, TOP, GINOP, valamint a 2021–2027-es „Plusz” konstrukciók). A központi kérdés az, hogy a felnőttképzés képes-e tartós mobilitási csatornaként működni a hátrányos helyzetű csoportok számára, vagy inkább az aktiváló állam individualizáló logikájának eszközévé válik. Az elemzés elméleti keretét a strukturális egyenlőtlenségek újratermelődésének megközelítése és Bourdieu tőkeelmélete adja, empirikus illusztrációként pedig egy országos mentorhálózati projekt tereptapasztalataira támaszkodik. Az eredmények azt mutatják, hogy a képzés önmagában ritkán vezet tartós integrációhoz; a siker feltétele az integrált szolgáltatásrendszer, különösen a személyre szabott mentorálás és pszicho-szociális támogatás. A tanulmány amellet érvel, hogy a felnőttképzés csak akkor válhat valódi társadalompolitikai beavatkozássá, ha képes kezelni a strukturális egyenlőtlenségek újratermelődésének mechanizmusait.

Kulcsszavak: Felnőttképzés, társadalompolitika, felzárkóztatás, mentorálás, EU-s programok.

Abstract: This paper examines the transformation of adult education in Hungary after 2010 from a social policy perspective, focusing on EU-funded programmes (TÁMOP, EFOP, TOP, GINOP and the 2021–2027 Plus cycle). The central question is whether adult education can function as a durable mobility channel for disadvantaged groups or whether it reinforces the individualising logic of activation policies. The theoretical framework draws on approaches to the reproduction of structural inequality and Bourdieu’s capital theory, while empirical illustration is provided through field experience from a national mentoring network project.

* Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Email: aszalay.kalman@gmail.com

ORCID: 0009-0006-0839-7913

[1] European Commission (2010): *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels: European Commission.

[2] OECD (2019): *Getting skills right: Future-ready adult learning systems*. Brussels: OECD Publishing.

The findings suggest that training alone rarely results in lasting integration; success depends on integrated services, especially personalised mentoring and psychosocial support. Adult education becomes a genuine social policy intervention only if it actively addresses the structural mechanisms that reproduce inequality.

Keywords: Adult education, social policy, inclusion, mentoring, EU programmes.

Bevezetés

A felnőttképzés a 2010 utáni magyar társadalompolitika egyik kevésbé látható, mégis meghatározó eszközévé vált. Miközben a közbeszéd elsősorban a köz- és felsőoktatási reformokra koncentrál, a felnőttképzés a foglalkoztatáspolitikai, a szociálpolitikai és a területfejlesztés metszéspontjában folyamatosan bővülő beavatkozási térként működik. A képzés a felzárkóztatás, az aktiválás és a munkaerőpiaci integráció egyik leggyakrabban alkalmazott szakpolitikai válasza lett [1; 2].

A tanulmány két kérdés köré szerveződik. Egyrészt: a felnőttképzés valódi mobilitási csatornát jelent-e a hátrányos helyzetű csoportok számára, vagy csupán rövid távú munkaerőpiaci korrekciós eszköz? Másrészt miként alakította a hazai rendszert az EU-s fejlesztéspolitika projektlogikája, különösen az indikátoralapú mérés és a szolgáltatásintegráció terjedése?

A vizsgálat forrásai szakpolitikai dokumentumok, programleírások és a felzárkóztató projektek tereptapasztalatai.

A tanulmány nem leíró programismertetés, hanem kritikai elemzés: célja annak feltárása, hogy milyen feltételek mellett működik a felnőttképzés esélynövelő beavatkozásként, és mikor válik az individualizáló aktiváló logika eszközévé.

A következő fejezetek először az elméleti keretet tisztázzák, majd a magyar felnőttképzési rendszer és az EU-s programok társadalompolitikai értelmezését adják, végül egy mentorhálózati esettanulmány és a kritikai következtetések jönnek.

Elméleti keret: egyenlőtlenség, tőkehiány és aktiváló társadalompolitika

A felnőttképzés társadalompolitikai értelmezése nem választható el az egyenlőtlenségek szerkezetének vizsgálatától. A hátrányos helyzetű csoportok képzési részvételének problémái nem pusztán egyéni hiányosságokból fakadnak, hanem strukturális feltételekhez kötődnek. Ferge Zsuzsa munkássága rámutat arra, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek intézményesen újratermelődnek: az oktatási rendszer, a munkaerőpiac és a szociálpolitika egymást erősítő mechanizmusai stabilizálják a társadalmi pozíciókat [3]. A felnőttképzés ebben az összefüggésben nem kiindulópont, hanem korrekciós tér. A korábbi oktatási szelekció és munkaerőpiaci kizorulás következményeire reagál.

Ez a megközelítés fontos ellenpontja azoknak a diskurzusoknak, amelyek a képzésből való kimaradást elsősorban motivációs vagy egyéni felelősségi kérdésként értelmezik. A strukturális egyenlőtlenségek figyelmen kívül hagyása a szakpolitikai felelősséget kimondatlanul az egyénre hárítja. A felzárkóztatás logikája így könnyen moralizáló narratívává válhat. Aki nem él a lehetőséggel, az nem akar változni. A kritikai társadalompolitika ezzel szemben arra hívja fel a figyelmet, hogy a részvétel feltételei maguk is társadalmilag egyenlőtlenek.

Pierre Bourdieu tőkeelmélete tovább árnyalja ezt a képet. A kulturális tőke – nyelvi kódok, tanulási stratégiák, intézményi magabiztosság – és a szociális tőke – támogató kapcsolatok, informális hálózatok – hiánya a felnőttképzésben is láthatatlan akadályokat teremt [4; 5]. A képzés intézményi rendje burkoltan a középosztályi habitusra épül. Önálló ügyintézés, időmenedzsment, absztrakt tanulási feladatok. Azok számára, akik korábbi iskolai kudarc történetekkel és alacsony intézményi bizalommal érkeznek, ez a környezet idegen és szorongáskeltő lehet.

A lemorzsolódás így nem pusztán pedagógiai kérdés, hanem tőkehiányból fakadó strukturális jelenség. A felzárkóztató programok akkor lehetnek sikeresek, ha nem csupán tudást közvetítenek, hanem a részvételhez szükséges kulturális és szociális erőforrásokat is erősítik. Ebben a folyamatban a mentorálás közvetítő funkciót tölt be: hidat képez az intézményi elvárások és a résztvevők életvilága között.

A 2010 utáni európai és hazai szakpolitikákban egyre hangsúlyosabbá vált az aktiváló állam logikája.

[3] Ferge, Z. (2006):
Struktúra és szegénység. In: Ferge, Zs.
(Szerk.): *Társadalompolitika és társadalmi struktúra*, pp. 45–78.
Budapest: Új Mandátum.

[4] Bourdieu, P. (1986):
The forms of capital.
In: J. G. Richardson
(Ed.): *Handbook of theory and research for the sociology of education*, pp. 241–258.
Santa Barbara: Greenwood.

[5] Bourdieu, P. (1990):
The logic of practice.
Stanford: Stanford University Press.

[1] European Commission (2010): *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels: European Commission.

[6] Council of the European Union (2016): *Upskilling pathways: New opportunities for adults*. *Official Journal of the European Union*.

Az aktiváló (workfare) megközelítés a támogatásokhoz való hozzáférést együttműködési kötelezettséghez és aktív részvételhez köti [1; 6]. Council of the European Union, 2016). A felnőttképzés ebben a keretben egyszerre jelenik meg eszközként és követelményként: a részvétel a társadalmi integráció feltételévé válik.

A kritikai pont abban rejlik, hogy az aktiváló logika tendenciaszerűen individualizálhatja a strukturális akadályokat. Ha a sikertelenség kizárólag az egyéni erőfejtés hiányaként értelmeződik, a szakpolitika láthatatlanná teszi a részvételt akadályozó környezeti tényezőket: a szegénységet, a területi elszigeteltséget, a gondozási terheket vagy az egészségi problémákat. A képzés így paradox módon a felelősség áthárításának eszközévé válhat.

Ezzel rokon, de normatív értelemben eltérő a társadalmi befektetés (social investment) paradigmája. Ez a megközelítés a humán fejlesztést hosszú távon megterülő közpolitikának tekinti, és hangsúlyozza a megelőzés, a készségfejlesztés és az élethosszig tartó tanulás szerepét [1]. A társadalmi befektetés azonban csak akkor lehet inkluzív, ha a részvétel feltételeit is finanszírozza: megélhetési stabilitás, gyermekfelügyelet, közlekedési hozzáférés, digitális eszközök. Enélkül a programok a jobb erőforrásokkal rendelkező csoportoknak kedveznek, és az egyenlőtlenségek csökkentése helyett újratermeléséhez járulhatnak hozzá.

A felnőttképzés társadalompolitikai értelmezése tehát három egymásra rétegződő dimenzióban ragadható meg: strukturális egyenlőtlenségek, tőkehiány és aktiváló beavatkozási logika. E dimenziók együttese teszi láthatóvá, hogy a képzés nem semleges technikai eszköz, hanem normatív és politikai jelentéssel bíró intézmény. A következő fejezet ezt a keretet alkalmazza a magyar felnőttképzési rendszer 2010 utáni átalakulásának értelmezésére.

A magyar felnőttképzés keretei 2010 után

A 2010 utáni időszakban a magyar felnőttképzés szabályozási és intézményi rendszere többször átalakult. A változások mögött egyszerre jelent meg minőségbiztosítási, piacsabályozási és foglalkoztatáspolitikai logika.

A hivatalos cél a képzési kínálat átláthatóbbá tétele és a foglalkoztatási relevancia erősítése volt, társadalompolitikai szempontból azonban a legfontosabb kérdés a hozzáférés maradt: kik és milyen feltételek mellett tudnak belépni a képzési rendszerbe.

A felnőttképzés részvételi mintázatai erősen rétegzettek. A magasabb iskolai végzettségű, stabil elhelyezkedési pozícióval rendelkező csoportok lényegesen nagyobb arányban vesznek részt képzésekben, míg az alacsony végzettségűek, a tartós munkanélküliek és a leszakadó térségekben élők alulreprezentáltak. Ez a jelenség nem magyar sajátosság, hanem nemzetközi tendencia [2], eközben a hazai társadalmi egyenlőtlenségek erőssége miatt különösen élesen jelenik meg.

A részvételt akadályozó tényezők összetettek. Az anyagi korlátok – utazási költség, kieső jövedelem – mellett jelentős szerepet játszanak a gondozási terhek, az egészségi problémák, az alacsony alapkészségek és az intézményi bizalmatlanság. A tanulás sok résztvevő számára nem semleges tevékenység, hanem korábbi iskolai kudarcokkal terhelt élmény. A képzési rendszer így nem csupán tudást kínál, hanem közvetett módon újratermeli a korábbi egyenlőtlenségeket: azok számára hozzáférhetőbb, akik már rendelkeznek a részvételhez szükséges erőforrásokkal.

Ezek a korlátok magyarázzák a szolgáltatásintegráció előretörését. A 2010 utáni programok egyre gyakrabban kapcsolják össze a képzést mentorálással, tanácsadással és pszicho-szociális támogatással. A felnőttképzés így fokozatosan kilépett a szűken vett oktatási logikából, és a szociálpolitika határterületére került. Ez a mozgás nem pusztán szervezeti, hanem normatív változást is jelez: a képzés sikeressége egyre inkább a részvételi feltételek biztosításán múlik.

A fejlesztések jelentős része EU-s finanszírozásból valósult meg, ami erőteljes projektlogikát hozott a rendszerbe. A programok meghatározott időtávval, indikátorrendszerrel és adminisztratív elszámolási kötelezettséggel működnek.

A projektlogika előnye a gyors forrásbevonás és az innováció lehetősége; hátránya a ciklikusság és az intézményesülés hiánya. Számos szolgáltatás – különösen a mentorálás – projektzárás után leépül vagy szűkített formában folytatódik, ami a résztvevők számára megszakadó támogatási láncot jelent.

Ez a ciklikusság társadalompolitikai szempontból problematikus. A felzárkóztatás időhorizontja gyakran hosszabb, mint a projektciklus.

A leginkább rászoruló csoportok esetében a bizalomépítés, a készségfejlesztés és a foglalkoztatási integráció több éves folyamat lehet.

[2] OECD (2019): *Getting skills right: Future-ready adult learning systems*. Brussels: OECD Publishing.

[1] European Commission (2010): *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels: European Commission.

Ha a finanszírozás rövid távú indikátorokra épül, a rendszer ösztönözheti a könnyebben mobilizálható csoportok előnyben részesítését, miközben a legnagyobb szükségletű résztvevők háttérbe szorulhatnak.

A magyar felnőttképzés 2010 utáni fejlődése tehát kettős képet mutat. Ez a kettősség jól illeszkedik a strukturális egyenlőtlenségek újratermelődésének logikájába, ahol a szolgáltatásbővítés nem feltétlenül jár együtt a hozzáférési különbségek csökkenésével. Egyrészt bővültek a szolgáltatások és erősödött a felzárkóztatási fókusz, másrészt a projektalapú működés instabilitást és egyenlőtlen hozzáférést termel. A következő fejezet azt vizsgálja, miként jelenik meg ez a kettősség az EU-s operatív programok konkrét konstrukcióiban.

EU-s operatív programok: TÁMOP, EFOP, TOP, GINOP

A 2010 utáni magyar felnőttképzési fejlesztések döntő része az Európai Unió finanszírozási keretein keresztül valósult meg. Az operatív programok nem pusztán forrást biztosítottak, hanem saját fejlesztéspolitikai logikát is közvetítettek. Indikátoralapú tervezést, projektciklusokra bontott megvalósítást és szolgáltatáscsomagokra épülő beavatkozást. A felnőttképzés társadalompolitikai értelmezése ezért nem választható el az EU-s programarchitektúrától.

A 2007–2013-as TÁMOP-konstrukciók a komplex aktiválás irányába mozdították el a hazai rendszert. A programok a képzést gyakran mentorálással, álláskeresési tanácsadással és – egyes esetekben – bértámogatással kombinálták. Ez a logika felismerte, hogy a tartósan munkanélküliek esetében a képzés önmagában ritkán elegendő a foglalkoztatási reintegrációhoz.

A TÁMOP eközben rávilágított az indikátoralapú működés dilemmáira is: a mérhető outputok (bevont létszám, elvégzett képzés) könnyebben teljesíthetők a kevésbé sérülékeny csoportokkal, ami a programok fókuszát az ilyen csoportok felé terelheti [1]. Ez a működési logika nem pusztán adminisztratív sajátosság, hanem a strukturális egyenlőtlenségek újratermelődésének egyik mechanizmusa.

A 2014–2020-as EFOP a felnőttképzést kifejezetten a társadalmi felzárkóztatás keretébe helyezte. A programok gyakran alapkompétencia-fejlesztést, digitális készségeket és életvezetési modulokat tartalmaztak, valamint erősítették a mentorálási és közösségi elemeket.

A szolgáltatásintegráció itt már nem kísérleti elem, hanem strukturális elv lett: a képzés a szociális és foglalkoztatási szolgáltatásokkal összekapcsolva jelent meg. Társadalmpolitikai szempontból ez előrelépést jelentett, ugyanakkor a projektidő korlátjai és az indikátorkényszer továbbra is jelen maradtak. A rövid távon mérhető eredmények előnyt élveztek a hosszabb távú társadalmi hatásokkal szemben.

A TOP a területi szemléletet erősítette, különösen a foglalkoztatási paktumokon keresztül. Elméletileg ez lehetőséget teremtett a képzések helyi munkaerőpiaci igényekhez igazítására. A gyakorlatban azonban a területi egyenlőtlenségek korlátozták a programok hatását. A leszakadó térségekben a felszívóképesség gyenge, a mobilitási lehetőségek szűkösek, és a munkáltatói kör korlátozott. Ilyen környezetben a képzés hozama alacsonyabb, és a felzárkóztatás csak akkor lehet reális, ha a képzést gazdaságfejlesztési és közlekedési beavatkozások egészítik ki.

A GINOP elsősorban a vállalati és munkahelyi képzések támogatására épült, a termelékenység és innováció növelésének céljával. Ez a konstrukció a foglalkoztatott rétegeket erősítette, miközben kevésbé érte el azokat, akik eleve kívül rekedtek a munkaerőpiacon. Társadalmpolitikai értelemben a GINOP kettős hatású: hozzájárul a gazdasági versenyképességhez, ezzel párhuzamosan növelheti a képzettségi különbségeket, ha nem társul hozzá erős kompenzációs politika a felzárkóztató programokban.

A 2021–2027-es EFOP Plusz és TOP Plusz konstrukciók folytatják a komplex megközelítést, de új kihívásokkal szembesülnek. Az infláció, a megélhetési bizonytalanság és a digitális szakadék növeli a részvételi költségeket, miközben a felnőttképzéssel szembeni elvárások erősödnek. A programok sikeressége egyre inkább azon múlik, hogy képesek-e finanszírozni a részvétel „láthatatlan költségeit”.

Emellett a mentorálási kapacitások fenntartása is kulsckérdés.

E nélkül a fejlesztések a középosztálybeli résztvevők felé tolódnak el, újratermelve az egyenlőtlenségeket.

Az EU-s operatív programok tehát egyszerre jelentenek lehetőséget és korlátot. Lehetővé teszik a szolgáltatásintegrációt és a forrásbővítést, másfelől projektlogikájuk instabilitást és indikátoralapú torzulásokat hoz a rendszerbe.

A következő fejezet egy konkrét mentorhálózati projekt példáján keresztül mutatja meg, hogyan jelennek meg ezek a dilemmák a gyakorlatban.

Esettanulmány: az EFOP 1.3.2 Felzárkózási mentorhálózat

Az EFOP 1.3.2-16-2016-00001 „Felzárkózási mentorhálózat fejlesztése” kiemelt projekt célja a munka világából tartósan kiszorult, halmozottan hátrányos helyzetű felnőttek elérése és programokba segítése volt.

A projekt abból a felismerésből indult ki, hogy a célcsoport jelentős része nem csupán képzési hiányokkal küzd, hanem információs és intézményi elszigeteltségben él. A mentorhálózat így közvetítő infrastruktúraként működött: kapcsolatot teremtett a résztvevők és az intézményrendszer között.

A program egyik kulcseleme a differenciált mentorálás volt. A hosszabb távú, élethelyzetre reagáló támogatás mellett megjelent a kifejezetten képzési belépést és bennmaradást segítő mentorálás. Ehhez kapcsolódott a tanulástechnikai tréning, amely nem pusztán tananyagot közvetített, hanem a tanulási szorongás, az önbizalomhiány és a korábbi iskolai kudarcok kezelésére irányult. A tereptapasztatatok szerint a lemorzsolódás csökkenésében és a képzéshez való visszatérésben ez a komponens meghatározó szerepet játszott.

A mentorálás funkciója túlmutatott az adminisztratív támogatáson. A résztvevők számára a mentor gyakran az első stabil intézményi kapcsolatot jelentette: olyan szereplőt, aki érthetővé tette a programokat, segítette az ügyintézkést, és folyamatos visszajelzést adott. Ez a bizalmi viszony csökkentette az intézményi távolságot és növelte a részvételi hajlandóságot. A mentorálás tehát nem kiegészítő szolgáltatás, hanem a részvétel strukturális feltétele.

A projekt megvalósításában a tanulmány szerzője mentorkoordinátorként vett részt, ami közvetlen rálátást biztosított a terepi működés és az indikátoralapú adminisztráció közötti feszültségekre. A program papíron számszerű teljesítményekben létezett – elérésszámok, programba irányítás, dokumentált előrehaladás –, miközben a terepen egyéni élethelyzetekkel és lassú változási folyamatokkal kellett dolgozni.

A leginkább rászorulóknak bevonása több időt, több találkozást és intenzívebb bizalomépítést igényelt, miközben ők jelentették a legnagyobb kockázatot az indikátorok teljesítése szempontjából.

Ez a kettősség a felzárkóztató programok strukturális dilemmájára világít rá. Ha a mérési rendszer túl szűk, az a kevésbé marginalizált résztvevők felülreprezentációjához vezethet.

A projekt tapasztalatai azt is megmutatták, hogy a szolgáltatásintegráció képes csökkenteni a kulturális és szociális tőkehiányból fakadó akadályokat. A mentorálás, a tanulástechnika, az ügyintézési támogatás és a helyi intézményekkel való kapcsolatépítés együtt olyan támogató környezetet hozott létre, amely nélkül a képzés elérhetetlen maradt volna a célcsoport számára.

A tereptapasztatatok nem reprezentatív értelemben értelmezendők, hanem olyan tipikus működési mintázatokat tesznek láthatóvá, amelyek a felzárkóztató programok strukturális sajátosságaira világítanak rá. A projekt egyik legfontosabb tanulsága, hogy a felnőttképzés felzárkóztató ereje csak akkor érvényesül, ha a képzés a társadalmi közvetítés infrastruktúrájába ágyazódik.

Ezek a megfigyelések így empirikusan is alátámasztják a strukturális egyenlőtlenségek újratermeléséről szóló elméleti megközelítéseket. A bemutatott tapasztalatok nem egyedi esetleírásként, hanem a program működésében ismétlődően megfigyelhető mintázatokként értelmezendők.

Kritikai értékelés és következtetések

A 2010–2025 közötti magyar felnőttképzési folyamatok alapján több, egymással összefüggő következtetés fogalmazható meg. Ezek nem csupán programértékelési megállapítások, hanem a felzárkóztatás társadalompolitikai logikájára vonatkozó tanulságok.

Elsőként: a felnőttképzés fontos, de önmagában ritkán elegendő eszköz a társadalmi felzárkózáshoz. A hátrányos helyzetű csoportok esetében a képzés sikeressége a részvétel feltételein múlik. A megélhetési bizonytalanság, a gondozási terhek és az intézményi bizalmatlanság olyan akadályok, amelyek pusztán tantermi oktatással nem kezelhetők. A programok akkor képesek tartós hatást elérni, ha a képzést szociális és pszicho-szociális támogatás egészíti ki.

Másodszor: az EU-s projektlogika egyszerre erőforrás és korlát. Lehetővé teszi a szolgáltatásbővítést és az innovációt, ezzel párhuzamosan rövid időhorizontot és indikátorkényszert teremt.

Ha a mérési rendszer kizárólag technokrata outputokra épül, a felzárkóztatás lényege – a hosszú távú élethelyzeti változás – láthatatlanná válik. A társadalompolitikai minőség ezért nem pusztán a program volumenén, hanem a mérés érzékenységén múlik.

Harmadszor: a területi egyenlőtlenségek alapvetően meghatározzák a felnőttképzés mobilitási potenciálját. A leszakadó térségekben a képzések elhelyezkedési hozama korlátozott, ha nincs helyi kereslet, közlekedési hozzáférés és gazdaságfejlesztés.

A képzés csak akkor válhat mobilitási csatornává, ha a helyi gazdasági környezet és a közszolgáltatások infrastruktúrája is támogatja a részvételt.

Negyedszer: a mentorálás rendszerbe emelése a felzárkóztató felnőttképzés egyik legfontosabb tanulsága. Az esettanulmány tapasztalatai azt mutatják, hogy a mentorálás nem kiegészítő elem, hanem működési feltétel. A kulturális és szociális tőkehiányt nem lehet pusztán tananyaggal kompenzálni; a személyes kísérés, a bizalomépítés és a tanulási önhatékonyság fejlesztése nélkül a programok hatása jelentősen csökken.

A fenti megállapítások alapján a felnőttképzés akkor válik valódi társadalompolitikai eszközzé, ha integrált beavatkozásként működik: képzés, mentorálás, szociális támogatás és foglalkoztatási kapcsolódás együtteseként. Ennek hiányában a rendszer az aktiváló állam individualizáló logikájának eszközévé válhat, amely a sikertelenséget az egyén felelősségeként értelmezi.

A 2021–2027-es fejlesztési ciklus kulcskérdése ezért az időhorizont és az intézményesülés. Képes-e a rendszer tartós kapacitásokat építeni – különösen a mentorhálózat területén –, és képes-e a felzárkóztatás valós idejéhez igazítani finanszírozási és mérési mechanizmusait? Ha igen, a felnőttképzés a társadalmi mobilitás egyik stabil eszközévé válhat. Ha nem, fennáll a veszélye, hogy ciklikus, projektalapú beavatkozások sorozataként működik tovább, korlátozott társadalmi hatással. A felnőttképzés jövője ezért nem pusztán oktatáspolitikai kérdés, hanem a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésének egyik kulcsterülete.

Szakpolitikai javaslatok és megvalósítási feltételek

A fenti elemzés alapján a felzárkóztató felnőttképzés fejlesztése nem pusztán programtervezési kérdés, hanem strukturális társadalompolitikai feladat.

A következő javaslatok nem elszigetelt technikai megoldások, hanem egymásra épülő feltételek, amelyek együtt képesek csökkenteni a részvételi egyenlőtlenségeket.

Elsőként érdemes különválasztani a képzési kínálat és a részvételi képesség kérdését. A hátrányos helyzetű résztvevők számára a legnagyobb akadály gyakran nem a képzések hiánya, hanem a részvétel élethelyzeti feltételeinek hiánya. A programtervezésnek ezért expliciten számolnia kell a részvétel rejtett költségeivel: utazás, gyermekfelügyelet, digitális eszközök, kieső jövedelem és a mindennapi krízisek kezelése. A támogatások célja nem pusztán az ösztönzés, hanem a belépési küszöb csökkentése kell legyen.

Másodszor: a mentorálás finanszírozását és szakmai standardjait rendszerbe kell emelni. A hatékony mentorálás kis létszámú esetkezelést, folyamatos kapcsolattartást és intézményközi koordinációt igényel. A mentorhálózat projektciklusokhoz kötött felépülése és leépülése helyett stabil kapacitás szükséges, amely képes a hosszú távú bizalomépítésre. A mentorkoordinátori funkció nem adminisztratív többlet, hanem minőségbiztosítási eszköz: csökkenti a kiégést, javítja a dokumentálhatóságot és támogatja a szakmai tanulást.

Harmadszor: az indikátorrendszer fejlesztése kulcskérdés. A bevont létszám és a képzés elvégzése önmagában nem jelzi a társadalmi integrációt.

A felzárkóztatás valós eredményei gyakran köztes állomásokban mérhetők: stabilabb életvezetés, intézményi bizalom növekedése, alapkészségek fejlődése, rendszeres részvétel. A mérési rendszernek többszintűnek kell lennie: rövid távú outputok, középtávú outcome-ok és hosszú távú hatások együttes követésével.

Negyedszer: a területi dimenziót strukturáló feltételként kell kezelni. Leszakadó térségekben a képzés önmagában nem elegendő, szükséges a gazdaságfejlesztési, közlekedési és közszolgáltatási beavatkozások összehangolása. A foglalkoztatási paktumok akkor hatékonyak, ha valódi munkáltatói igény, közös tervezés a képzés utáni beléptetési mechanizmusok is részei a rendszernek.

Ötödször: a digitális felzárkóztatás a felnőttképzés megkerülhetetlen eleme. A digitális kompetenciák hiánya önálló kirekesztési tényezővé vált. A programoknak ezért nemcsak képzési modulokat kell tartalmazniuk, hanem eszköz- és hozzáféréstámogatást, valamint gyakorlatorientált tanulási környezetet. A digitális részvétel sikeressége szintén a személyes támogatáson múlik, így a mentorálás itt is kulcsfontosságú.

Végül: a fenntarthatóság érdekében szükséges a helyi intézmények közötti stabil együttműködés és adat-alapú visszacsatolás. A projektidőn túl működő partnerségek, a helyi szükségletek rendszeres felmérése és a programok közötti átjárhatóság teszi lehetővé, hogy a felnőttképzés ne egyszeri beavatkozás, hanem életúttámogató szolgáltatás legyen.

Módszertani megjegyzések és korlátok

A tanulmány kvalitatív, elemző jellegű megközelítésre épül. Célja nem a felnőttképzési programok teljes körű empirikus hatásvizsgálata, hanem a szakpolitikai logikák és a megvalósítás során keletkező tapasztalatok társadalompolitikai értelmezése. A vizsgálat forrásai szakpolitikai dokumentumok, operatív programok tervezési keretei, valamint a felzárkóztató projektek tereptapasztalatai. Az elemzés a programok beavatkozási logikájára koncentrál: milyen problémadefinícióból indulnak ki, milyen eszközökkel kívánnak hatni, és milyen eredményeket tekintenek sikeresnek.

A mentorkoordinátorai nézőpont egyszerre jelent erőforrást és korlátot. Erőforrás, mert rálátást biztosít a terepi működésre, a részvételi akadályokra és az indikátorrendszer gyakorlati következményeire. A programok adminisztratív és emberi dimenziójának egyidejű megfigyelése lehetővé teszi a strukturális dilemmák azonosítását.

Ez a perspektíva azonban nem reprezentatív mintán alapul, és nem helyettesíti a longitudinális, kvantitatív hatásvizsgálatot.

A tereptapasztalatok ezért nem általánosítható bizonyítékokként értelmezendők, hanem olyan empirikus illusztrációkként, amelyek tipikus működési mintázatokat tesznek láthatóvá. A felzárkóztató programok komplexitása miatt a társadalmi hatások gyakran csak hosszabb időtávon mérhetők. A projektciklusok adminisztratív adatai többnyire nem alkalmasak a tartós foglalkoztatási vagy jövedelmi mobilitás nyomon követésére.

Ebből következően a tanulmány tudatosan hangsúlyozza a köztes eredmények jelentőségét: a tanulási önhatékonyság növekedését, az intézményi bizalom erősödését, az alapkészségek fejlődését és a rendszeres részvétel kialakulását. Ezek a folyamatok gyakran előfeltételei a későbbi elhelyezkedési lehetőségeknek a munka világában, még ha rövid távon nem is jelennek meg látványos indikátorokban.

A módszertani korlátok nem csökkentik a vizsgálat érvényességét, hanem kijelölik értelmezési kereteit. A tanulmány célja nem végső bizonyítékok szolgáltatása, hanem a felzárkóztató felnőttképzés társadalmi-politikai dilemmáinak feltárása. E dilemmák azonosítása hozzájárulhat a jövőbeli empirikus kutatások és szakpolitikai fejlesztések megalapozásához.

